

Kollektivhus i dag

Inga-Lisa Sangregorio

BYGGFORSKNINGSRÅDET

Innehåll

.....

Förord	3
Lite historia	4
Ett tidigt svenskt kollektivhus	4
Få efterföljare	4
Den nya generationen kollektivhus	6
Bogemenskapen	6
Samarbete i stället för service	6
Principerna i ett nötskal	7
Vad man vinner	7
Det lilla kollektivhuset i praktiken	8
En realistisk modell	8
Att jämföra erfarenheter	8
Det förutsedda – och det oförutsedda	9
Ideal och verklighet	9
Unga och gamla tillsammans – blev det så?	9
Och männen då?	10
Några erfarenheter att lära av	11
Brukarmedverkan viktig	11
Storleken – spelar den någon roll?	11
Lyckade ombyggnader	11
Inte "ekologiska" men resursbesparande	12
Växa utan att flytta – hur kan man lösa det?	13
Att organisera ett kollektivhus	13
"Rika" och "fattiga" i samma hus	14
Några röster från kollektivhusen	15
Fyra exempel	17
Fullersta Backe (Huddinge)	18
Färdknäppen (Stockholm)	19
Slottet (Lund)	20
Fiolen (Lund)	21
Litteratur	22

Grafisk form: Nilsson Design AB, Stockholm

Omslagsfoton: Kerstin Kämekull, Lennart Perlenhem,
Inga-Lisa Sangregorio

T1:2000

ISBN 91-540-5843-0

Byggforskningsrådet, 2000

Tryck: Centraltryckeriet, Borås 2000

Förord

För mer än tjugo år sen blev jag uppringd av en finsk journalist.

– Är det BIG? sa hon. Det är väl BIG jag har kommit till?

Det här var i slutet av sjuttiotalet. Den kvinnogrupp som jag tillhör, arbetsgruppen Bo i gemenskap, hade deltagit i en utställning där vi presenterat våra tankar om "ett litet kollektivhus på arbetsgemenskapens grund". Med det menade vi ett hus där varje hushåll har sin egen lägenhet men där det också finns gemensamma utrymmen och där de boende samarbetar kring vardagens sysslor. Ett hus som sparar på materiella resurser och frigör mänskliga resurser, brukade vi säga. Vi döpte den typ av kollektivhus som vi arbetade för till "BIG-modellen", efter initialerna i Bo i gemenskap men också som en skämtsam paradox: det *lilla* kollektivhuset BIG.

Till utställningen hade var och en av oss skrivit en sida om "En dag i BIG", om hur vi föreställde oss att det skulle vara att leva i detta ännu inte existerande hus. Eftersom vi är ganska olika hade dessa beskrivningar blivit ganska olika, och den finska journalisten hade dragit slutsatsen att BIG-huset redan existerade, inte bara i en utan i många versioner.

Tyvärr var jag tvungen att tala om för henne att BIG inte fanns, annat än i våra tankar och drömmar.

I dag finns det ett femtiotal hus i Sverige som kan sägas vara tillämpningar av BIG-modellen. Det är inte många men ändå tillräckligt många för att bevisa att idén fungerar även i praktiken. När Maria Teresa ringer från Madrid eller Meiko faxar från Kyoto kan jag i dag säga att jo, det går säkert att ordna ett besök så att de med egna ögon kan se vilken trevlig och praktisk boendeform detta är. Efter det att jag för ett europeiskt kvinnonätverks räkning skrivit en kort presentation på engelska av de tankar som legat till grund för BIG-husen har kvinnor från flera länder hört av sig. Det är ju en strålande idé, säger de, vi vill veta mer!

Den här lilla boken presenterar principerna för det lilla kollektivhuset och ger några exempel på hur idéerna har förverkligats. Texten skrevs med tanke på en utländsk publik, men sanningen är ju att de små kollektivhusen är tämligen okända också i Sverige – alltför okända, vill jag hävda. Därför denna svenska version.

Inga-Lisa Sangregorio

Lite historia

Olika modeller för kollektivt boende har lanserats som lösningen på hushållens problem sedan Fouriers och Owens tid.

Man kan urskilja två olika linjer i bostadsutopiernas historia. Dels försöken att skapa helt nya samhällen (ofta manliga utopier), dels de mer pragmatiska försöken att förändra livet där man bodde (ofta på initiativ från kvinnor). De "material feminists" som Dolores Hayden skriver om i *The Grand Domestic Revolution* diskuterade redan från 1800-talets mitt hur man skulle kunna skapa feministiska bostäder där hushållsarbetet och barntillsynen organiserades gemensamt och prövade även idéerna i mer eller mindre lyckade praktiska försök.

I 1920-talets Sovjetunionen lanserade en grupp arkitekter sina extremt funktionalistiska modeller för bostäder organiserade efter samma förment rationella principer som fabriken, ett slags taylorisering av boendet. Lyckligtvis genomfördes dessa idéer aldrig i verkligheten, men ritningarna till och programmen för dessa hus kom att påverka debatten i västvärlden och har möjligen bidragit till den misstänksamhet mot kollektivhus-tanken som lever kvar än i dag.

Ett tidigt svenskt kollektivhus

I Sverige drevs kollektivhusfrågan på trettioalet av en grupp radikala intellektuella. I en berömd artikel målade Alva Myrdal upp en bild av hur irrationellt det var att tjugo husmödrar i tjugo små kök över och bredvid varandra lagade köttbullar, alltmedan tjugo små barnkamrar hyste "varsin tynande och instängd människo-telning". Ropar det inte efter en planmässig organisation, en organisation i kollektivismens tecken? frågade hon.

Under några år på trettioalet rasade en livlig debatt. Motståndarna hävdade att kollektivhus skulle leda till likriktning och familjeupplösning, och bolsjevikspöket lurade i bakgrunden. Ändå var de konkreta förslag som kollektivhusförespråkarna lade fram betryggande borgerliga; det handlade snarast om en "kollektivisering av tjänstefolket". I det första kollektivhuset i Sverige, beläget på John Ericssonsgatan i Stockholm, fanns 55 ganska små lägenheter och rymliga gemensamma utrymmen med bland annat restaurang och barnstuga – och 22 anställda! Det var i praktiken ett familjehotell för välbeställda hushåll med moderna idéer. "En räddning för mig som inte kunde någonting om hushåll", berättade en kvinnlig läkare som bott där som nygift och ännu femtio år senare välsignade huset.

Trettioalet var den stora arbetslöshetens tid, och starka röster krävde att gifta kvinnor skulle lämna arbetsmarknaden. Det var följaktligen knappast rätt tid för att vinna gehör för lösningar som gjorde det lättare för kvinnor att förvärvsarbeta. Kollektivhuset på John Ericssonsgatan fick därför inte många efterföljare.

Få efterföljare

Under de följande årtiondena byggdes en handfull hus av samma typ, det vill säga med restaurang och daghem i huset och möjlighet att köpa vissa tjänster som tvätt och städning. Flera av de husen fungerade utmärkt i decennier, men de fick inga efterföljare. De passade inte in i den bostadspolitiska ideologin, och de passade inte in i bostadsföretagens rutiner. Om de svenska kollektivhusen kunde man länge säga att "aldrig har så många talat och skrivit så mycket om så lite".

Ändå spelade de en viktig roll inte bara för dem som hade förmånen att bo där utan också som fungerande exempel på en boendeform som gjorde vardagslivet lättare i ett samhälle där hemmafrun var på väg att försvinna. När den nya kvinnorörelsen i början av sjuttioalet formulerade sina mål var "fler kollektivhus" ett av dem.

Utvecklingen gick emellertid i motsatt riktning. När den byggmästare som byggt och ägt två kollektivhus i Stockholm och själv bott i ett av dem dog, beslöt efterträdaren att stänga restaurangerna. För hyresgästerna blev detta ett dråpslag. De såg restaurangen som husets hjärta. Den fyllde inte bara en praktisk funktion utan

fungerade också som husets naturliga mötesplats.

I ett av husen, Hässelby familjehotell, vägrade de boende att ge upp och tog själva över matlagningen. Till allas förvåning visade det sig lättare än de hade trott att laga mat till många. En fördel var att de själva nu kunde bestämma över vad som skulle serveras och hur länge matsalen skulle hållas öppen på kvällen. Självfallet blev maten också billigare.

Den här övergången sammanföll tidsmässigt med framväxten av en ny modell för kollektivt boende, byggd på samarbete mellan de boende i stället för på köpta tjänster.

"Vid ett schackbord skönt att skåda". Schackbörna i det gemensamma vardagsrummet i kollektivhuset Fiolen. I den nya generationen kollektivhus är det de boende som möblerar de gemensamma utrymmena, ofta med en blandning av gammalt och nytt.

Den nya generationen kollektivhus

I mitten av sjuttiotalet genomgick bostadsbyggandet i Sverige en paradoxal utveckling. Samtidigt som allt fler kvinnor förvärvsarbetade och oljekrisen skärpte medvetenheten om behovet av att spara på energi och andra resurser byggdes det massor av enfamiljshus, ofta långt från arbetsplatserna. En förklaring var att en olycklig kombination av hög inflation, höga marginalsatser och fullständig avdragsrätt för skuldräntor gjorde denna boendeform privatekonomiskt förmånlig, en annan att många vantrivdes i de betongförorter som byggts under det föregående årtiondet.

Bogemenskapen

Ungefär samtidigt som de som bodde i Hässelby familjehotell kämpade för sitt hus och sin boendeform hade en grupp kvinnor börjat diskutera hur ett attraktivt alternativ till det bilberoende och resurskrävande enfamiljshuset kunde se ut. Vad vi efterlyste – jag skriver "vi" eftersom jag själv var och är medlem av gruppen – var en boendeform som underlättar det dagliga livet, främjar jämställdhet mellan män och kvinnor och gör det lättare att både ha barn och vara barn. Som så många före oss kom vi till slutsatsen att detta inte kan åstadkommas inom det lilla hushållet utan kräver någon form av kollektiva lösningar.

Den modell som vi så småningom kom fram till och döpte till "bogemenskapen" har en del gemensamt med den äldre typen av kollektivhus men skiljer sig också från dem på avgörande punkter. Viktiga grundtankar är gemensamma: att få "mer för mindre" genom att avstå från en del privat utrymme till förmån för gemensamma lokaler, och att minska hushållens och framför allt kvin-

nornas arbetsbörda genom att flytta ut en del av hushållsarbetet från det enskilda hushållet. Men medan de äldre kollektivhusen byggde på service från anställd personal, ligger tonvikten i bogemenskapen på samarbete och arbetsgemenskap.

Samarbete i stället för service

Från början var inriktningen på samarbete inte självklar. När gruppen bildades såg vi snarast framför oss ett hus av Hässelbymodellen, alltså med anställd personal. Under arbetets gång blev vi emellertid mer och mer övertygade om att ett kollektivhus grundat på samarbete mellan de boende har många fördelar. Man kan satsa på mycket mindre hus, och man slipper potentiella

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Fiolens matsal/vardagsrum har glasväggar ut mot den gemensamma trädgården. Ekgolv och en öppen spis bidrar till trivseln.

motsättningar mellan de boendes och personalens intressen. Självfallet blir det också billigare.

Men det handlar inte bara om ekonomi eller om praktiska överväganden utan också om en förändrad medvetenhet. Med tiden blev vi allt mer skeptiska till tanken på att utsträcka den arbetsdelning och specialisering som kännetecknar yrkeslivet även till privatlivet. Många och långa samtal med människor i olika delar av landet bekräftade att de liksom vi knappast drömde om att bo som på ett hotell. Det handlar inte om att slippa ta ansvar för viktiga saker som vad man ska äta, hur barn ska uppfostras, hur hushållsarbetet ska fördelas mellan man och kvinna och mellan barn och vuxna, utan om att slippa göra det ensam eller i det nollsummespel som kampen

om tiden lätt utvecklas till i den lilla kärnfamiljen.

Vi påverkades också av våra studieresor till de danska kollektiv som kallas bofællesskaber och som oftast består av en grupp småhus samlade kring ett gemensamt större hus. De enkla och obyråkratiska samarbetslösningarna i de danska bofællesskaberna blev en viktig inspiration för den modell för ett litet kollektivhus på arbetsgemenskapens grund som vi 1982 presenterade i vår bok *Det lilla kollektivhuset. En modell för praktisk tillämpning*.

Efter initialerna i Bo i gemenskap men också som en skämtsam paradox (det lilla kollektivhuset BIG) har denna nya typ av kollektivhus kommit att kallas BIG-modellen.

Principerna i ett nötskal

Tanken är enkel: att få "mer för mindre" genom sambruk av lokaler och utrustning och samarbete kring vardagssysslorna.

Varje hushåll har en egen lägenhet med kök och badrum men också tillgång till gemensamma utrymmen. Ofta men inte alltid "betalar" man för de gemensamma utrymmena genom att de privata lägenheterna är något mindre än normalt.

De gemensamma utrymmena varierar i olika hus, men för det mesta finns ett välutrustat kök, en stor matsal som även kan användas för andra ändamål, ett eller flera gästrum, verkstad, tvättstuga och bastu. I en del hus finns daghem.

När det gäller samarbetet har de boende i olika hus valt olika lösningar. På de flesta håll turas man om att laga mat vardagskvällar och sköter de gemensamma utrymmena och den gemensamma trädgården eller uteplatsen. I en del hus tar de boende även hand om större delen av fastighetsskötseln och förvaltningen. I några hus finns vanliga kommunala daghem, på andra håll föräldrakooperativ, där föräldrarna samarbetar med den professionella daghemspersonalen.

Män och kvinnor deltar självklart i arbetet på lika villkor, som individer. Erfarenheterna visar att det är

lättare att frigöra sig från låsta könsroller när en arbetsuppgift flyttas ut ur kärnfamiljen.

Vad man vinner

- Genom att varje hushåll avstår från lite privat utrymme kan man få tillgång till stora gemensamma utrymmen och till utrustning som det skulle vara både dyrt och resurskrävande att äga privat.
- Genom att turas om att laga maten kan man mot en arbetsinsats på några timmar var fjärde eller sjätte vecka (beroende på hur stort huset är och hur matlagningen organiseras) komma hem till en färdig måltid varje vardagskväll.
- Genom att samarbeta kring vardagssysslor som matlagning lär man känna varandra och får ett socialt nätverk som ofta leder till nya initiativ.
- Genom att ta ansvar för en del av skötseln av hus och utemiljö kan man hålla nere kostnaderna.
- Genom att samutnyttja utrymme och utrustning sparar man på materiella resurser: fyra tvättmaskiner i stället för fyrtio, färre förpackningar när man köper mat till många.

Det lilla kollektivhuset i praktiken

När boken om det lilla kollektivhuset kom ut fanns redan den första praktiska tillämpningen. Drömmen hade blivit verklighet, i en inte särskilt drömlig omgivning. Det första huset i denna nya generation kollektivhus var ett ombyggt punkthus från sextioalet i en förort till Göteborg. Så vanligt utanpå och så ovanligt inuti! De som flyttade in i huset sommaren 1980 döpte det till Stacken.

En realistisk modell

När isen väl var bruten och Stacken hade bevisat att det här gick att göra och att det inte var så svårt eller märkvärdigt kom det ena kollektivhuset efter det andra till, i ett antal svenska städer. Det handlade inte om kopior av Stacken utan om hus som både till det yttre och inre skilde sig från pionjärhuset. Det var nybyggda hus och ombyggda hus, med olika antal lägenheter och olika grad av samarbete över hushållsgränserna. De flesta var hyreshus, men det fanns också hus med bostadsrätt. Ändå är det rimligt att säga att de alla var variationer på samma modell.

Det handlar nämligen om en idé, inte om ett hus som måste se ut på ett visst sätt. Eftersom idén kan och bör anpassas till lokala omständigheter och till behov och önskemål hos dem som ska bo i huset blir de praktiska exemplen sinsemellan ganska olika.

Paradoxalt nog blev det individualistiska åttiotalet alltså det årtionde då kollektivhusbyggandet äntligen tog fart i Sverige. En viktig förklaring var säkert att den nya modellen är mer realistisk än det servicetänkande som låg till grund för de tidigare kollektivhusen. Samarbetsmodellen har gjort det möjligt att satsa på betydligt mindre hus och har befriat bostadsföretagen från kravet

på att tillhandahålla tjänster som inte ingår i deras normala verksamhet. Ett litet kollektivhus kan få plats nästan var som helst och innebär inget stort risktagande. De här husen är så föga uppseendeväckande att det är svårt att veta exakt hur många de är i dag, men det torde röra sig om ett femtiotal.

Att jämföra erfarenheter

Under de följande åren besökte kvinnorna i BIG-gruppen de flesta av de nya kollektivhusen. Vi åt i matsalen, visades runt i lokaler och privata lägenheter, pratade med de boende, sov ibland över i husets gästrum. Vår tidiga nervositet – vad gör en rättrådig utopist om hon inte gillar den förverkligade utopin? – övergick i en växande tillförsikt. Detta är faktiskt en utmärkt idé, och den hade precis som vi föreställt oss resulterat i ett antal sinsemellan mycket olika hus.

Ur dessa besök föddes tanken att samla erfarenheterna från de olika husen, analysera för- och nackdelar med olika lösningar och på så sätt bidra till en erfarenhetsåtervinning. Till nytta inte bara för dem som bor i eller planerar kollektivhus utan också för alla som är intresserade av boendefrågor. I kollektivhusets mikrokosmos blir problem och möjligheter som finns även på andra håll tydliga.

Tio år efter den första boken kom vår andra bok, *Femton kollektivhus. En idé förverkligas*. I den beskriver vi femton av de dåvarande kollektivhusen och jämför olika lösningar, både fysiska och organisatoriska. Vem tog initiativet till huset? Hade de som skulle flytta in möjlighet att påverka planeringen? Vad gör man tillsammans? Hur tar man in nya i huset? Hur har man ordnat

för barnen? Hur är relationerna till grannarna i området? Vilka är för- och nackdelarna med hyresrätt jämfört med bostadsrätt?

Två saker blev tydliga under arbetet med den boken. Den ena är att de som bor i kollektivhusen gärna diskuterar sina erfarenheter med andra, den andra är att husen ständigt förändras, i en dynamisk process som är fascinerande att följa men som kan göra den som försöker fånga den i ord förtvivlad.

Det förutsedda – och det oförutsedda

Vi hade lyckats förutse mycket, och det hände att vi efter ett besök förnumstigt nickade åt varandra "Om de bara hade gjort som vi sa skulle de ha sluppit det och det problemet".

Det vi hade underskattat är hur viktig personkemin är. Stämningen i ett hus beror nästan aldrig på de objektiva förutsättningarna i form av bra lokaler och god ekonomi utan på något mycket subtilare. I det avseendet påminner de små kollektivhusen om familjer.

Om något hade vi överskattat de praktiska svårigheterna. Det har till exempel visat sig att det inte alls är så svårt att laga god mat till många som vi hade föreställt oss. I flera av husen har man gått mycket längre i fråga om praktiskt ansvar för huset än vi hade kunnat föreställa oss och tagit över det mesta av fastighetsskötseln och i något fall även gjort ombyggnader i egen regi.

Det som gör det så roligt att besöka de här husen är att man ser hur människor utvecklas, lär av varandra, förverkligar idéer som aldrig skulle ha dykt upp i ett vanligt hus. Det är inte bara de nödvändiga dagliga sysslorna, även om de är grunden i kollektivets liv, utan också sångkören, husbandet, drakfesten... "Tillsammans har vi en väldig kompetens" sammanfattade några, och det är vad man som besökare känner. Vad de kan!

Ideal och verklighet

På baksidan till vår första bok fanns en text som lydde så här:

"*Det lilla kollektivbuset*" är huset

- där barnen har fler vuxna än de egna föräldrarna att lära av eller ta avstånd från
- där vuxna har nära kontakt med barn i olika åldrar och får arbetskamrater i föräldrarollen
- där äldre har möjlighet att leva i nära kontakt med yngre människor och dela med sig av sina erfarenheter
- där varje hushåll har sin egen lägenhet men där det också finns gemensamma utrymmen
- där närheten – till daghem och fritidshem men framför allt till andra människor som man känner väl – gör det dagliga livet lättare, tryggare och roligare
- där en del av det osynliga arbete som vi i dag utför isolerade i våra små familjer har gjorts synligt och delas av män och kvinnor, unga och gamla.

Det känns fortfarande som en god om än något idealiserad beskrivning inte bara av hur det borde vara utan också av hur det faktiskt är.

Unga och gamla tillsammans – blev det så?

På en punkt har förväntningarna inte riktigt infriats. Det är den som handlar om ett hus "där äldre har möjlighet att leva i nära kontakt med yngre". Med något undantag har den "allsidiga befolkningssammansättning" som vi föreställde oss, med människor i olika ålder och i olika stadier av livet, inte riktigt infriats.

Man kan finnas många praktiska förklaringar. Det är unga växande familjer som efterfrågar nya bostäder, medan äldre som ofta bor billigt drar sig för att flytta till ett experiment som sannolikt är dyrare än deras gamla lägenhet. Men även i fall där medelålders eller äldre faktiskt flyttat in i hus med många unga barnfamiljer har det inte alltid varit så lyckat, om proportionerna mellan olika åldersgrupper varit alltför ojämn så att en grupp dominerat.

Undantagen är inte att förakta. En äldre kvinna, som övertalats att flytta in i ett av husen sedan hon blivit änka, blev en älskad extramormor till barnen i huset. I ett annat hus gick det inte att ta miste på den uppriktiga sorgen över att deras äldsta invånare nyligen dött.

I stort sett kan man ändå säga att tendensen går i riktning mot mindre åldersspridning, ofta mot de boendes vilja. I några av husen har det varit stor omsättning på boende, och de som flyttar in i dag är unga. I andra hus bor många av dem som flyttade in från början kvar och har åldrats med huset.

I ett av de nyare husen har man tagit konsekvenserna av det faktum att den som nyss sett de egna barnen flyga ur boet inte nödvändigtvis längtar efter att vara omgiven av treåringar. "Vi vill bygga ett hus för livets andra hälft", sa de som tog initiativet till kollektivhuset Färdknäppen och satte den nedre åldersgränsen vid fyrtio år. Barn är välkomna gäster i Färdknäppen, men familjer med småbarn kan inte bo i huset.

Färdknäppen som presenteras utförligare på sidan 19, har fått flera efterföljare..

Och männen då?

Kanske kan man av det jag hittills skrivit få intrycket att kollektivhuset är ett "kvinnohus" och att män inte har varit intresserade av kollektivt boende. Det är i så fall ett felaktigt intryck.

Det är sant att många kvinnor har varit drivande i kollektivhusdebatten, men det har å andra sidan även många män varit. Det var arkitekten Sven Markelius som ritade det första svenska kollektivhuset, och det var byggmästaren Olle Engkvist som byggde och drev bland annat Hässelby. Båda bodde själva i husen. Det var kvinnorna i BIG-gruppen som formulerade tankarna om det lilla kollektivhuset på arbetsgemenskapens grund, men det var en man, arkitekturprofessorn Lars Ågren, som gjorde en avgörande insats för att Stacken, det första av den nya generationens kollektivhus, kunde förverkligas

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

I Fiolen äter man tillsammans varannan dag, efter ett rullande schema. Två av männen i huset, båda invandrare, förbereder lördagkvällens lammgryta.

och själv flyttade in i huset. Den främste kollektivhusforskaren är en man, Dick Urban Vestbro.

Ändå är det svårt att förneka att fler kvinnor än män är intresserade av kollektivt boende, medan många män är skeptiska eller direkt negativa. I de flesta kollektivhusen bor det fler kvinnor än män. Beror det på att kvinnor har mer att vinna medan de ojämlika männen riskerar att förlora en del av sina privilegier?

Hur det än må vara med detta tyder ingenting på att de män som bor i kollektivhus trivs mindre bra än kvinnorna. Det kan naturligtvis bero på urvalet, alltså på att män som från början är inställda på ett mer jämställt liv dras till kollektivhusen, men det kan lika gärna bero på att även män har mycket att vinna men att de inte lika ofta som kvinnorna inser det på förhand.

Några erfarenheter att lära av

Det här är inte tänkt som en handbok för kollektivhusbyggare i olika länder. Några erfarenheter från de svenska husen kan ändå vara värda att föra vidare, eftersom de handlar om allmängiltiga frågor.

Brukarmedverkan viktig

Initiativet till dessa nya kollektivhus har i en del fall kommit från en grupp människor som själva ville bo så, i andra fall från ett bostadsföretag. Oberoende av vem som tagit initiativet finns de klart bästa lösningarna i de hus där de blivande kollektivhusborna har haft möjlighet att påverka planeringen på ett tidigt stadium. Tyvärr finns det också exempel på dåliga lösningar, där en arkitekt utan kunskap om eller intresse för kollektivt boende har byggt in onödiga problem i husen.

Både för byggherrens och de framtida hyresgästernas skull är det alltså viktigt att så tidigt som möjligt bilda en grupp med människor som är intresserade av att själva bo i huset och att delta i planeringsprocessen. Eftersom det tar lång tid från plan till färdigt hus kommer inte alla att flytta in i det färdiga huset. Det känns ibland sorgligt, både för dem som försvinner ur gruppen och dem som blir kvar, men den här metoden har visat sig överlägset bäst om man vill skapa ett kollektivhus som fungerar.

Storleken – spelar den någon roll?

Vilken är idealstorleken för ett litet kollektivhus?

Det är en fråga som är omöjlig att besvara. Det beror på vad man vill göra tillsammans och hur man organiserar sig. I flera av de mellanstora husen med runt tjugo-fem lägenheter säger de boende att det gärna hade

kunnat vara tio hushåll till, men det finns å andra sidan hus med färre lägenheter som tycker sig ha hittat den perfekta storleken. Självfallet beror det också på hur stora lägenheterna är och hur många som bor i varje lägenhet.

Ett väl så viktigt mått som antalet lägenheter är antalet vuxna. Eftersom ensamma föräldrar har så mycket att vinna på att bo i kollektivhus blir det i en del hus väl många barn i förhållande till antalet vuxna.

Små hus blir känsligare för störningar, medan ett hus med fyrtio lägenheter inte är så sårbart och så beroende av att alla alltid ställer upp på sin del av det gemensamma arbetet.

Lyckade ombyggnader

Ett uppmuntrande resultat är att det gått så bra att bygga om äldre hus till kollektivhus. I flera fall har det handlat om hus som stod tomma och annars skulle ha rivits. Det finns exempel på hus från tjugo-, trettio-, fyrtio-, femtio- och sextiotalen som byggts om till kollektivhus. I ett par av de äldre husen har man tack vare de gemensamma lokalerna kunnat nöja sig med mindre omfattande ingrepp i lägenheterna än vad som annars skulle ha krävts. Det har varit möjligt att behålla de små men fina köken och nöja sig med dusch just för att huset innehåller komplement i form av ett välutrustat gemensamt kök i bottenvåningen och badkar och bastu i källaren. På det sättet har mycket av husens charm och lägenheternas fina proportioner kunnat bevaras.

Slottet, som presenteras närmare på sidan 20, är ett ombyggt hus från tjugotalet.

Foto: Lennart Perlenhem

Köket i Slottet är mer bemlikt än de flesta kollektivbuskök men fungerar ändå utmärkt för matlagning till många.

Inte "ekologiska" men resursbesparande

De små kollektivhus som hittills byggts i Sverige är inte "ekologiska" utan byggda med konventionell teknik. Det hindrar inte att detta är ett resursbesparande sätt att leva.

Många kollektivhusbor har nöjt sig med mindre lägenheter än vad de skulle ha valt i annat boende, tack vare att de har tillgång till gemensamma lokaler och till grästrum för tillfälliga besökare. Man har god kontroll över energi- och vattenförbrukning, eftersom slöseri och sparsamhet direkt avspeglas i boendekostnaderna. Det är vanligt med sambruk av kapitalvaror och bilar. De gemensamma inköpen gör att det blir färre förpackningar än i ett vanligt hus med motsvarande antal hushåll.

Eftersom de flesta husen ligger centralt eller halvcentralt har kollektivhusborna inga möjligheter till större odlingar, men de utnyttjar den jord de har. Flera har växthus, några har kolonilotter, och flera håller kontakten med jorden genom att köpa frukt och grönsaker från alternativodlare i närheten. De flesta komposterar sitt köksavfall.

En fördel med ett mer centralt läge är att det blir möjligt att avstå från bil eller nöja sig med möjligheten att vid behov samutnyttja bil. Andelen cyklister brukar vara hög i kollektivhusen, och på flera håll har man byggt extra cykelställ med tak.

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Cyklisterna är många i Färdknäppen, liksom i de flesta andra kollektivbus.

Under senare år har en ny boendeform vuxit fram, de så kallade ekobyarna. Här provar man mer eller mindre långtgående tekniska lösningar för att skapa ett ekologiskt mer hållbart boende. Nackdelen är att en del av ekobyarna ligger långt från arbetsplatser och att man alltså riskerar att förlora de energibesparingar som gjorts på husen genom ökade transporter.

Växa utan att flytta – hur kan man lösa det?

Ett problem i många hus har varit hur växande familjer ska få plats. Erfarenheterna visar att det föds många barn i kollektivhusen, säkert därför att det är lättare att ha barn i ett kollektivhus än i konventionellt boende. Men erfarenheterna visar också att de gemensamma utrymmena inte kompenserar för alltför små privata lägenheter, framför allt inte för barnfamiljerna. Ett sovrum för lite uppvägs inte av att det finns matsal och hobbyrum i huset.

Teoretiskt sett borde problemet kunna lösas genom att andra hushåll blir mindre och följaktligen behöver mindre utrymme. Barn flyttar hemifrån, folk skiljer sig. I praktiken har det emellertid visat sig att människor inte har så stor lust att byta till en mindre lägenhet. Även om en del sådana byten sker har bristen på stora lägenheter blivit ett problem i flera av kollektivhusen. I ett par fall har man slagit samman två mindre lägenheter till större.

Det enklaste rådet är att våga satsa på fler större lägenheter när man bygger ett kollektivhus. En annan möjlighet är att bygga in en viss flexibilitet. Ett av husen har till exempel lägenheter där ett mellanliggande rum kan kopplas till den ena eller den andra lägenheten, efter behov. Ett annat hus har fem rum på vinden, som hyrs ut till dem som under en period har behov av större utrymme. För ett tonårsbarn på väg ut i världen, för en förälder som arbetar natt och behöver sova på dagen, eller som arbetsrum.

De danska bofællesskaberna fungerar enligt samma princip som de svenska kollektivhusen men består oftast

av en grupp småhus med ett gemensamt hus i mitten. I flera fall har de visat sig lätta att anpassa till förändrade omständigheter, genom om- och tillbyggnader. I ett fall bestod kollektivet från början av 27 ganska stora enfamiljshus, avsedda för välbärgade kärnfamiljer. Tjugo år senare bodde 40 hushåll i olika storlekar i husen. Tack vare den flexibla byggtekniken hade husen kunnat delas upp och/eller byggas till för att hysa 90-talets mer heterogena hushåll och till exempel göra det möjligt för fränskilda föräldrar att bo kvar i området.

Att organisera ett kollektivhus

Den fysiska utformningen är viktig, framför allt att de gemensamma lokalerna är trivsamma och lättillgängliga, men än viktigare är hur man organiserar livet i kollektivhuset. Lokalerna är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för ett fungerande kollektivhus.

Oftast har man redan före inflyttningen haft en eller flera arbetsgrupper som diskuterat ihop sig om vad man vill med sitt hus. Studiebesök i existerande hus har gett inspiration, men det är de boende som bestämmer hur just de vill ha det.

Överallt gäller att man måste acceptera vissa förutsättningar för att få flytta in. Det är ju ingen idé att flytta till kollektivhus om man inte vill ha något gemensamt med andra!

Foto: Kerstin Kärnekuhl

Det gemensamma köket i Färdknäppen.

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

I Fiolens trädgård finns både växthus och jordkällare.

I samtliga fall ingår utgifterna för de gemensamma lokalerna i hyran, och i de flesta fall måste den som flyttar in förbinda sig att ingå i en kollektivhusförening och att delta i det gemensamma arbetet. Däremot finns det inget krav på att delta i de gemensamma måltiderna. Med andra ord: man måste delta i matlagning och/eller inköp och disk, men man är inte tvungen att köpa ett visst antal måltider per månad, som i den gamla typen av kollektivhus med anställd personal. I de hus som fungerar bra äter de flesta självklart i matsalen de kvällar de är hemma. Man brukar frysa in överbliven mat i portionsförpackningar som säljs för halva måltidspriset.

Erfarenheterna visar att det är viktigt att ha tydliga regler. Då vet alla vad som gäller, och man slipper ödsla tid och kraft på vem som ska göra vad. Det är viktigt att veta inte bara när man ska arbeta utan också när man är fri.

I de flesta husen har man funnit att det behövs väldigt få regler, och på flera håll har regler som funnits från början avvecklats när man upptäckt att de inte behövdes.

"Rika" och "fattiga" i samma hus

Till slut: i en skrift som vänder sig till en utländsk publik kan det kan vara på sin plats att kort peka på några särdrag i det svenska bostadsfinansieringssystemet som gör det möjligt för människor från olika inkomstgrupper att bo i samma hus. De svenska bostadssubventionerna skiljer sig nämligen från dem i många andra länder genom att man i Sverige undvikit att avsiktligt samla människor

med låga inkomster i särskilda hus. Därmed inte sagt att Sverige saknar segregerade bostadsområden, men det är en annan historia.

Grovt räknat finns det två typer av direkta bostadssubventioner, förutom den indirekta subvention till belånade egna hem och bostadsrätter som består i att utgiftsräntor är avdragsgilla och ger en 30-procentig skattelindring.

Den ena typen av subventioner består av *räntebidrag till nybyggda bostäder*. Avsikten är att stimulera nyproduktionen och minska skillnaden i boendekostnad mellan äldre och nyare bostäder. Liknande bidrag kan även utgå till omfattande ombyggnader av äldre hus. Den här typen av subventioner har minskat de senaste åren, och en utredning har föreslagit att räntebidragen till nyproduktion i framtiden ska ersättas av ett investeringsbidrag, men även om denna förändring skulle genomföras kvarstår principen att denna typ av subvention är riktad till vissa hus, oberoende av vem som bor i dem.

Den andra typen av direkta subventioner, *bostadsbidragen*, är däremot beroende av hushållets betalningsförmåga. Bostadsbidraget gör det möjligt för människor med låga inkomster och/eller många barn att efterfråga förhållandevis dyra bostäder, eftersom den som har låg lön, många barn och hög hyra får bidrag till en stor del av boendekostnaden. I motsats till räntebidraget är bostadsbidraget alltså knutet till hushållet, inte till huset.

Tillsammans kan detta åtminstone teoretiskt leda till att miljonären X och den ensamma flerbarnsmamman Y bor i samma nybyggda hus, där bådas hyra tack vare räntebidragen ligger lägre än självkostnadspriset, vilket inte betyder att den är låg. Att Y ändå klarar av att betala den beror på att hon får bostadsbidrag.

På det här sättet har Sverige undvikit att bygga kategoribostäder för till exempel ensamma mödrar eller familjer med låga inkomster. Även om man kan vara kritisk till många inslag i den svenska bostadspolitikerna är detta en princip värd att slå vakt om.

Några röster från kollektivhusen

Karin är frånskild, med vuxna barn. Hon har ett chefsjobb och arbetar mycket. Hon reser dessutom ofta i arbetet. För fem år sedan flyttade hon in i ett nybyggt kollektivhus.

"För mig som lever ensam och reser mycket är det fantastiskt att komma hem till ett hus där jag känner att nu är jag hemma så fort jag kommit innanför ytterdörren. Och så är det härligt att ha fått femtio nya vänner. Var sjätte vecka ansvarar jag för maten, tillsammans med fem andra i huset. Vi planerar måltiderna, köper in maten (utom stapelvaror), diskar och gör rent i köket efteråt. De övriga fem veckorna behöver jag inte tänka på matlagning, om jag inte vill förstås. Jag kommer hem till en god måltid och trevligt sällskap. Vill jag ta med gäster behöver jag bara tala om det i förväg för dem som har hand om maten den kvällen."

Eftersom Karin älskar att påta i jorden och få växter att frodas är hon med i trädgårdsgruppen, som ser till att den lilla trädgården utanför matsalen är full av blommor på sommaren. Där finns också husets kompost. På takterrassen fick hennes växthus ett nytt hem, och i matsalen frodas hennes fikonsträd.

Det som är så spännande med att bo så här, säger Karin, är att det uppstår en massa informella initiativ. En man i huset är till exempel expert på fågelskådning och ordnar ibland utflykter för dem som är intresserade. Andra gånger kan det handla om teater, föredrag, debatter – har någon lust att följa med?

Erik är också frånskild. Han har två tonårsdöttrar som tidigare bott hos sin mamma, men när han flyttade

till kollektivhus valde den ena dottern att bo hos honom. "Det skulle hon aldrig ha gjort om jag inte bott i det här huset."

Erik är inte särskilt intresserad av den gemensamma maten. Han äter lunch på jobbet och skulle nöja sig med te och smörgåsar på kvällen. Det han tycker är viktigt är att det finns andra vuxna i huset som både han och dottern känner väl.

"Jag vet att hon inte kommer hem till ett tomt hus, och jag är glad att hon inte är så totalt beroende av mig som hon skulle ha varit om vi bott i en lägenhet i ett vanligt hus. Vänner i sin egen ålder har hon utanför huset, men här har hon fått egna vänner bland de vuxna."

Ingrid & Olof flyttade in i ett av de små kollektivhusen när det stod färdigt 1983. Några år senare

Färdknäppens trädgård: dags att använda komposten.

Foto: Karin Palm Lindén

Middag på Slottet.

adopterade de en pojke från Sydamerika. Han var vän-
tad och efterlängtat inte bara av oss utan av alla i huset,
säger Ingrid. När han var liten var det verkligen en lätt-
nad att bo med daghem i huset och många vuxna att för-
hålla sig till.

Annars skulle det vara lögn att påstå att det alltid va-
rit så idylliskt i just detta hus. Starka viljor har brutits mot
varandra, och någon har flyttat i protest, men huset har
överlevt och bevarat sin vitalitet. Ingrid, som är översät-
tare, framhäver en oväntad kvalitet hos kollektivhuset :
"Det är bra att ha tillgång till så många människor med
olika erfarenheter. Kör man fast på någon term finns det
alltid någon att fråga!"

Alex har försökt hålla liv i kontakterna mellan de oli-
ka kollektivhusen. Han har också besökt bogemenska-
per i andra länder, bland annat i USA.

Det hus där han själv bor har genomgått många för-
ändringar under de dryga femton år det har funnits.
Delvis avspeglar de förändringar i samhället utanför,
säger Alex, delvis är de en följd av kollektivets egen
dynamiska utveckling. Det har varit stor omsättning av
människor i det här huset, som ligger i en förort med låg
status och många arbetslösa.

För femton år sedan var ingen i huset arbetslös, och
det sågs som självklart att alla delade på arbetet i huset.
I princip tycker han fortfarande att det är rätt att alla de-
lar på det reproduktiva arbetet. Men samtidigt är det
svårt att bortse från att de ekonomiska klyftorna har bli-

vit större. Själv har han hög lön och ont om tid, medan
andra i huset är arbetslösa och har ont om pengar och
gott om tid. Ibland frågar jag mig, säger han, om det är
rätt att hålla på principerna. Kanske borde jag som har
råd i stället köpa tjänster av dem som skulle ha mer nyt-
ta av pengarna?

Greta lämnade sin tvårumslägenhet i ett "vanligt"
hus för att flytta till en etta i ett kollektivhus med en ne-
dre åldersgräns på 40 år. Hennes lägenhet är liten men
välplanerad, och själv säger hon att hon fått mer utrym-
me på det här sättet och har lättare att ta emot barn och
barnbarn när de kommer på besök.

"Då låter jag dem bo i min lägenhet och flyttar själv
in i ett av gästrummen. Här har jag 37 kvadratmeter för
eget bruk, men jag har tillgång till 400 kvadratmeter som
jag delar med 50 nya vänner."

Hon har kämpat mot den svenska byggbyråkratin
som inte ville acceptera att köksutrustningen i hennes lä-
genhet är något mindre omfattande än vad normerna fö-
reskriver, men till slut vann hon och fick i stället utrym-
me för en liten alkov med fönster.

"Det här är mer än vad jag behöver! En ensam män-
niska som äter lunch på jobbet och middag i matsalen kan
ju inte behöva köksutrustning som för ett regemente."

Martin, som vuxit upp i ett kollektivhus, har flyt-
tat tillbaka till samma hus, där han nu bor med sin fru
och två små barn.

Det hus Martin bor i skiljer sig från de flesta andra
kollektivhusen genom att det har vuxit fram underifrån,
i ett vanligt hyreshus som successivt kollektiviserats. Den
materiella standarden i de gemensamma lokalerna är
ganska låg, med enkel köksutrustning, men barnen har
fått stort utrymme och maten håller hög kvalitet.

Martin säger att det bästa hans mor gjort var att låta
honom och hans syskon växa upp här. Modern bor i dag
i en annan stad, men Martin har alltså flyttat tillbaka och
vill se sina egna barn växa upp i huset.

Fyra exempel

.....

Jag har valt att närmare presentera fyra av de drygt femtio kollektivhusen, två belägna i Stockholmsområdet och två i Lund. De fyra husen är inte nödvändigtvis de "bästa" eller de "mest typiska" utan snarare valda för att visa på olika möjligheter.

I Stockholm och kranskommunerna finns det ett tjugotal kollektivhus av olika typ och i olika storlek. Två av dem är *Fullersta Backe* (1988), som ligger i Huddinge strax utanför Stockholm, och *Färdknäppen* (1993), som ligger centralt i Stockholms innerstad.

Foto: Lennart Perlenheim

Fullersta Backe

Kyrkängsbacken 8, 141 35 Huddinge
Tel 08-689 95 32 (Maria-Pia Wilkenson)
www.algonet.se/~pooh/huset

Kollektivhuset Fullersta Backe ligger nära Huddinge Centrum, 15 minuter med pendeltåg från Stockholm C. Lägenheterna upplåts med hyresrätt. Ägare Husbostäder, arkitekt Mats Sjödin (Origo arkitekter Höjer-Ljungqvist), inflyttning 1988. En grupp boende deltog i planeringen. Huset har 26 lägenheter från 1,5 till 4 rok. Lägenheterna är något mindre än motsvarande lägenheter i "vanlig" nyproduktion.

På bottenvåningen ligger det gemensamma köket, funktionellt men knappast hemtrevligt, och en trivsamt matsal som vid behov kan göras större med hjälp av en skjutdörr mot det intilliggande barnrummet. Omedelbart innanför entrén finns ett kombinerat bibliotek och tidningsrum. I källaren finns förutom tvättstuga och förråd ett rum för de större barnen och en styrketräningslokal. Vinden har de boende själva inrett. Där finns bland annat husets pub.

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Till det yttre skiljer sig kollektivhuset inte från omgivande bus. Den låga byggnaden i förgrunden är en barnstuga.

I anslutning till huset ligger ett daghem, och alldeles i närheten finns en större samlingslokal som är gemensam för bostadsområdet.

De boende turas om att laga middag varje vardag. De sköter också städningen av huset och klarar av enklare reparationer, samt sköter utemiljön. För detta får de en kollektiv hyresåterbäring som används till gemensamma investeringar, till u-landsprojekt och till att hålla nere måltidspriserna. Alla barn äter gratis.

De som bor i huset är mycket miljömedvetna. Hushållsavfallet komposteras, och man köper gemensamt in miljövänliga tvätt- och diskmedel samt toa- och hushållspapper. Detta ingår i hyran.

Det vardagliga samarbetet är grunden för kollektivet, men man ordnar också fester och en höstmarknad och gör gemensamma utflykter ett par gånger om året.

Barnen trivs i kollektivhuset. På väggen i korridoren dagordningen för nästa busmöte.

Färdknäppen

Fatbursgatan 29 A, 118 54 Stockholm
Tel/fax 08-668 95 85
<http://members.cello.se/wmb 10405/fardknap>

Färdknäppen ligger centralt i Stockholm. Lägenheterna upplåts med hyresrätt. Ägare Familjebostäder, arkitekt Jan Lundquist Arkitekter, inflyttning 1993. 43 lägenheter från 1 till 3 rok.

De gemensamma lokalerna i entréplanet består av ett stort ljust kök, matsal med anslutande allrum med bibliotek, vävrum och tvättstuga, samt en verkstadslokal. I källaren finns privata och gemensamma förråd samt bastu, motionsrum och fotolabb. Högst upp i huset finns ett sällskapsrum med braskamin och pentry och en stor takterrass. Det finns två gästrum samt ett rum som används som kontor. Här finns husets gemensamma dator med anslutning till Internet, kopiator och fax.

Initiativet till huset kom från en grupp personer som deltog mycket aktivt i planeringen. Färdknäppen skiljer sig från tidigare kollektivhus genom att vara ett hus "för livets andra hälft", med en nedre åldersgräns på 40 år. Det bor alltså inga familjer med hemmavarande barn i

Foto: Kerstin Kärrnehall

Foto: Kerstin Kärrnehall

Anslagstavlan bjuder på "en flod av möjligheter".

huset, men barn – de flesta av dem barnbarn till de boende – besöker ofta huset. Ungefär hälften av dem som bor i huset är pensionärer, resten yrkesaktiva.

De som tog initiativet till Färdknäppen tyckte att det behövdes ett attraktivt boende för den tid i livet då barnen flyttat hemifrån. Det handlar både om att lämna hus och lägenheter som blivit onödigt stora till en generation som behöver dem bättre och att hitta ett sätt att bo som ger på en gång mer stimulans och större trygghet än ensam- eller parboende. De flesta i Färdknäppen har flyttat från en större till en mindre bostad, men det kompenseras av 400 kvadratmeter gemensamt utrymme.

De boende turas om att laga mat varje vardagskväll. Genom storköp får man lägre priser och färre förpackningar. De sköter också städningen av de gemensamma delarna av huset och tar hand om den lilla trädgården. Vid sidan av dessa nödvändiga uppgifter frodas de informella initiativen: studiecirklar, utflykter, teaterbesök, resor. En av dem som bor i huset talar om "en flod av möjligheter".

Med gemensamma ansträngningar har Färdknäppenborna skapat en blomstrande utemiljö.

I Lund finns flera kollektivhus. Äldst är *Slottet*, ombyggt till kollektivhus 1984. 1989 kom *Regnbågen*, 1992 *Fiolen* och 1999 *Russinet*, ett kollektivhus av samma typ som *Färdknäppen* i Stockholm, alltså avsett för "livets andra hälft".

Slottet

Prennegatan 8, 223 53 Lund
Tel 046-13 19 91 (Karin Palm Lindén)

Slottet i vinterskrud.

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Slottet ligger vid en lugn gata i centrala Lund. Det är ett ombyggt hus, ursprungligen byggt 1924. Arkitekter för ombyggnaden var de boende själva, som äger huset genom en bostadsrättsförening. Inflyttning 1984. De ursprungligen 24 smålägenheterna blev efter ombyggnaden 16 lägenheter, från 1 till 6 rok.

I bottenvåningen finns ett hemtrevligt gemensamt kök med tillhörande matsal, ett vardagsrum och en stor altan. Här finns också ett gästrum. Källaren rymmer bland annat bastu och verkstäder. På vinden finns fem rum som kan hyras av de boende på ettårskontrakt. De rummen har kommit väl till pass när någon familj behövt ett ostört arbetsrum, eller ett rum till en tonåring på väg ut i livet. Numera är behovet inte så stort, eftersom barnen i Slottet är utflugna och de flesta i huset har gott om utrymme. Fyra av rummen hyrs därför ut till studenter.

Ett problem – om man nu kan kalla det ett problem! – i Slottet är nämligen att omflyttningen har varit mycket liten. När huset byggdes om fick de boende själva utforma sina lägenheter, och de flesta är så fästa vid sin lägenhet att de inte velat byta den mot en mindre. På det sättet är även Slottet på väg att förvandlas till ett hus "för livets andra hälft", även om detta inte sker avsiktligt. Uthyrningsrummen gör det möjligt att öppna huset för en ny generation.

De boende turas om att laga mat fyra kvällar i veckan och städar tillsammans de gemensamma delarna av huset. I trädgården utanför altanen odlas kryddväxter, och allt matavfall komposteras.

PS Sedan detta skrevs har en ännu yngre generation gjort sin entré i Slottet. En av familjerna har nämligen fått en baby, och åldersskillnaden mellan den äldsta och den yngsta i huset blev därmed 80 år.

Foto: Karin Palm Lindén

Fiolen

Flygelvägen 4-6, 224 72 Lund

Tel 046-14 58 35 (Ann-Charlotte Enström)

Fiolen ligger i utkanten av Lund, nära en gård med hästar och den gamla byn Östra Torn. Lund är inte större än att man snabbt cyklar ner till centrum, och det går dessutom buss en gång i kvarten. Lägenheterna upplåts med hyresrätt. Ägare Lunds kommuns fastighetsbolag, arkitekt Lotta Sundström HLAB. Inflyttning 1992. 23 lägenheter från 1 till 4 rok. Lägenheterna är något mindre än motsvarande lägenheter i "vanlig" nyproduktion.

Fiolen är ett låghus, byggt i en öppen rektangel kring en gemensam trädgård. I byggnadens mitt ligger de gemensamma delarna: kök, matsal vardagsrum med öppen spis och stora glasväggar ut mot trädgården, lek- och motionsrum och ett läckert litet inglasat rum avsett som röktrum men som man funderar på att använda till

något annat. Tvättstugan ligger i anslutning till köket, vilket skapar naturliga kontakter.

Lägenheterna ligger i husets "vingar", som har två våningsplan. Lägenheter på nedre botten och etagelägenheter har egen uteplats åt andra hållet. En korridor med glasväggar förbinder husets olika delar.

Huset planerades i samarbete med en grupp boende, som hade möjlighet att påverka även de egna lägenheternas utformning och testa olika lösningar i ett fullskallaboratorium vid Tekniska högskolan.

De boende turas om att laga mat varannan dag, även helger, enligt ett rullande schema. De sköter städningen av de gemensamma lokalerna och tar hand om den gemensamma trädgården, där det finns både växthus och jordkällare. I trädgården samsas prydnadsväxterna med fruktträd, bärbuskar och kryddväxter. Där finns också en eldstad för brasa och grillning som de boende tillsammans byggt.

Det finns många barn i huset, från spädbarn till tonåringar. Barnen har det bra i huset, säger föräldrarna, och det är en fördel att alla inte är i samma ålder.

Foto: Inga-Lisa Sangregorio

Fiolen är byggt i en öppen rektangel kring en gemensam trädgård. I trädgården finns växthus och jordkällare.

Litteratur

På svenska

Berg, Elly m fl, *Det lilla kollektivbuset. En modell för praktisk tillämpning*. Byggforskningsrådet T14:1982.

Caldenby, Claes & Walldén, Åsa, *Kollektivbus: Sovjet och Sverige omkring 1930*. Byggforskningsrådet T11:1979.

Caldenby, Claes & Walldén, Åsa, *Kollektivbuset Stacken*. Korpen 1984.

Lundahl, Gunilla & Sangregorio, Inga-Lisa, *Femton kollektivbus. En idé förverkligas*. Byggforskningsrådet T9:1992.

Sangregorio, Inga-Lisa, *På spaning efter ett bättre boende. Bygga och bo på kvinnors villkor*. Byggforskningsrådet T8:1994.

Vestbro, Dick Urban, *Kollektivbus från enköksbus till bostadsgemenskap*. Byggforskningsrådet T28:1982.

Woodward, Alison, Vestbro, Dick Urban & Grossman, Maj-Britt, *Den nya generationen kollektivbus*. Byggforskningsrådet T16:1989.

Utförligare litteraturlistor i Woodward m fl och Lundahl & Sangregorio.

En video om Färdknäppen med tillhörande folder kan beställas från Familjebostäders kundtjänst, tel 08-737 21 57, fax 08-737 21 21.

På engelska

Fromm, Dorit, *Collaborative communities*. Van Nostrand Reinhold. New York 1991.

Hayden, Dolores, *The Grand Domestic Revolution. A History of Feminist Designs for American Homes, Neighborhoods, and Cities*. MIT Press 1981.

Koyabe, Ikuko, *Resident's Participation in the Design of Housing. A study of the Swedish collective house Färdknäppen*. Dept. of Building Function Analysis, School of Architecture, The Royal Institute of Technology, Stockholm. Report R7:1994.

McCamant, Kathryn & Durrett, Charles, *Cobousing. A Contemporary Approach to Housing Ourselves*. Ten Speed Press. Berkeley 1988, 1994.

Sangregorio, Inga-Lisa, "Collaborative housing: The home of the future?", in Ottes et al. eds, *Gender and the Built Environment*. Van Gorcum. Assen (The Netherlands) 1995.

Sangregorio, Inga-Lisa, "Having it all? A question of collaborative housing", in Ainley, Rosa, ed., *The Space Files*. Routledge. London 1998.

Under de senaste decennierna har en ny typ av kollektivhus vuxit fram i Sverige. Eftersom de bygger på samarbete över hushållsgränserna, inte som den äldre typen av kollektivhus på service från anställd personal, blir lösningarna enkla, obyråkratiska och sinsemellan olika. Ur samarbetet kring vardagens sysslor föds ofta nya initiativ, "en flod av möjligheter" som en av de boende uttrycker det.

I denna skrift presenteras den nya generationen kollektivhus i teori och praktik. Avsikten är att sprida kunskap om och väcka intresse för en boendeform som har många fördelar men som fortfarande är ganska okänd.

T1:2000

ISBN 91-540-5843-0

Byggforskningsrådet

Box 12866, 112 98 Stockholm

Tel: 08-617 73 00, fax: 08-653 74 62, e-post: bokbest@bfr.se